

Farooq Sulehria

Politiska islams uppkomst

Hur uppstod islam som politisk rörelse? Vad vill dess olika riktningar?

Artikelförfattaren reder ut begreppen i en serie artiklar om politiska islams uppkomst. Vi har här samlat alla artiklarna som publicerades i 6 delar i tidningen *Internationalen* nr 41-51/52 2003. Översatt från engelska av Gunvor Karlström

---

Del 1: Islam – dess ursprung och framväxt

En del svenska tidningar har den senaste tiden skrivit om den pakistansk-brittiska ståuppkomikern Shazia Mirza. Enligt rapporterna ska hon ha fått stor uppmärksamhet eftersom hon skämtar om islam.

Hon uppträder i slöja, den västerländska stereotypen för en ung muslimsk kvinna. Hon säger till publiken: Bli inte rädda nu. Jag tänker inte spränga er i luften med en bomb.

Mirzas satir kanske uppfattas som svart humor av många. Men den islamofobi som skapats de två senaste decennierna, särskilt i perioden efter det kalla kriget, vittnar om att Mirzas sarkasmer motsvarar verkligheten.

En annan muslimsk stereotyp idag är en man med ett stort skägg i underliga kläder och med ett vapen eller en bomb i ryggsäcken. En irrationell person som älskar att hata västerlandet och västerlänningar.

Den muslimska världen har blivit en plats dit västerlänningar knappast våga resa numera.

Islam och terrorism har blivit begrepp som följs åt.

Särskilt 90-talet präglades internationellt av det som brukar kallas islamsk fundamentalism, även om en debatt kring frågan om den politiska islam kom igång efter 1979 i kölvattnet på den iranska revolutionen.

Men denna revolution var ett komplext fenomen. Där var det en massrörelse som ledde fundamentalisterna till makten. Senare intog fundamentalisterna en mer militant hållning. Den individuella terrorismen som metod utvecklades främst under 80- och 90-talen.

Denna fundamentalisms höjdpunkt blev 11 september 2001. Den internationella situation som uppstått efter USA:s invasion av Afghanistan och Irak har nu också gett upphov till ett mycket stort intresse för islam. Men det är viktigt att ha klart för sig att islam och islamsk fundamentalism inte är samma sak.

Den islamska fundamentalismen är en reaktionär, ovetenskaplig rörelse som syftar till att vrida samhället tillbaka hundratals år, i motsättning till alla materiella och historiska faktorer som påverkat det. Det är ett försök att få historiens hjul att rulla baklänges. Talibanerna visade upp en perfekt modell av vad den islamska fundamentalismen i grunden är ute efter. Men processen startades av Khomeini i Iran.

Islam betyder ”underkasta sig”. De som ”underkastar sig” Allahs (Guds) vilja är troende (muslimer). Islam uppstod i västra Arabien ca år 610 då Muhammed fick sin första uppenbarelse av Rösten. Han var 40 år när han hörde Rösten första gången. Under de följande 23 åren hörde han Rösten hundratals gånger. Rösten var Guds ord som fördes till honom genom ängeln Gabriel. Muhammed dikterade senare budskapet för en av sina trogna. Budskapet antecknades noga. Efter Muhammeds död samlades budskapen och detta är vad

muslimer kallar Koranen (islams bibel). Muhammeds uttalanden samlades också efter hans död. De kallas al-hadith. Koranen och hadith är de två viktiga tolkningskällorna för islam, vid sidan av Sunna. Sunna handlar om Muhammeds handlingar.

Muhammed predikade att han var Guds siste profet och att efter honom skulle inga fler profeter komma. Men som muslim måste man också tro på Abraham, Moses och Jesus Kristus som Guds profeter. Men deras budskap var föråldrat och det slutliga budskapet fram till Domens dag har avslöjats av Gud genom Koranen.

Vid denna tid var Mecka ett hedniskt samhälle. Muhammed råkade i konflikt med sina klanmedlemmar på grund av sin religiösa uppfattning. Han tvingades flytta till Medina 622. Där började han bygga upp en islamisk eller muslimsk stat. Uppgiften genomfördes med hjälp av den hårda kärnan av hans anhängare. De som förenade sig med gruppen blev medlemmar av *Umma*. När muslimska fundamentalister talar om "ren islam" syftar de på statsstaten Medina som byggdes upp av Muhammed.

Muhammed dog 632. Inom några årtionden lyckades hans efterföljare utvidga det muslimska väldet med anmärkningsvärd snabbhet. Två stora samtida välden, det persiska och det bysantinska, erövrades av muslimerna utan större ansträngning. De båda rikena var i krig vilket försvagade dem och gjorde deras befolkning lättare att vinna. Syrien och Egypten tillhörde då det bysantinska riket medan Irak tillhörde det persiska.

Muslimerna betraktade de snabba segrarna som ett tecken på att Allah stod på deras sida. Men de arabiska stammar som erövrade de båda världena förde inte bara jihad i Allahs namn. De rikedomar som samlades efter de militära segrarna och all den världsliga lyx som segrarna medförde visade sig också vara starka drivkrafter. Så tidigt som år 711 hade muslimska arméer invaderat Europa. Det var den muslimska generalen Tariq bin Ziad som ledde erövringen. Gibraltar (Jabal Tariq på arabiska) är uppkallat efter honom. I början av tiohundratalet sträckte sig det islamska imperiet från Centralasien till Atlanten. Men maktcentrum var inte längre Medina. Det islamska väldet var delat i tre och hade tre huvudstäder: Bagdad, Cordoba och Kairo.

I själva verket hade sprickor i den muslimska Umma visat sig strax efter Muhammeds död kring frågan om efterträdare. Medina delades i två fraktioner. Den ena ville ha Muhammeds kusin och svärson Ali som efterträdare på grund av hans nära relation till Muhammed och på grund av familjebanden. Men den andra lyckades sätta in Abu Bakr som kalif efter Muhammed. Alis anhängare bildade opposition och blev kända som Shian-e-Ali. Det var så shiasekten inom islam kom till.

Ali kom senare till makten efter de tre första kalifernas död. Men han mördades och makten återgick till den rivaliserande fraktionen. Shia var åter i opposition och förblev så i århundraden. Denna politiska opposition antog många former, däribland islam-tolkning. Shia tolkade och utövade islam på sitt eget sätt medan statsreligionen tolkades av härskare som ville stärka sin makt. Dessa härskare använde *Sunna* (Muhammeds handlingar) som förevändning för att genomföra sin egen version- av islam. Ordet Sunni kommer alltså från Sunna. Shia och Sunni är de två viktigaste riktningarna inom islam, och har i sin tur många undergrupper.

Förutom denna politiska tolkning av islam var den religion som gjorde intryck på massorna sufiernas tolkning av islam.

Sufierna blandade islam med förislamisk kultur, gav den en mänsklig anstrykning och ledde massrörelser mot de muslimska härskarna. De förde en kamp mot förtryck. Dessutom var de inte ortodoxa som det muslimska prästerskapet. I stället utgjorde de tidens "liberala" och "radikala" som inte ville komplicera religionen för att rättfärdiga förtryck från den härskande

klassen. De föredrog att presentera islam som en radikal humanistisk kraft som bekämpade förtryck.

De predikade också religiös tolerans mellan muslimer och ickemuslimer, i motsättning till begreppet Jihad. Dans och musik är väsentliga inslag i den sufiska kulturen. Sufism kan betraktas som raka motsatsen till fundamentalism.

På 1400 och 1500-talet uppstod tre mäktiga muslimska välden, det ottomanska riket, safavidernas dynasti i Iran och mogulerna på den indiska subkontinenten.

De militära segrarna är bara en sida av den muslimska historien. En ny civilisation växte fram över den muslimska världen. Muslimska tänkare utvecklade medicinsk vetenskap, Cordoba blev ett centrum för det fria tänkandet. Bagdad blev centrum för filosofi, berömt för sina bibliotek. Kairo var stolt över sitt Gama al Azhar, som anses vara det äldsta universitetet, och så vidare.

I början av 1800-talet var de muslimska världena i kris överallt. Kapitalismens framväxt och dess imperialistiska utveckling ställde den muslimska världen inför en fiende den aldrig förr hade skådat.

I början av 1900-talet hade större delen av den muslimska världen blivit koloniserad eller halvkoloniserad, med undantag för Turkiet under ottomanerna och Afghanistan. Men inte heller dessa båda hade någon makt.

Det var i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet som begreppet islam som politisk religion lades fram av några muslimska tänkare. Den viktigaste i detta sammanhang är Jamalud Din Afghani. Han var iranier och lade fram tanken på muslimsk internationalism för att besegra imperialismen.

Afghani reste runt i den muslimska världen. Han tillbringade många år i Egypten där han hjälpte till med att organisera en underjordisk grupp intellektuella och studenter. Afghani trodde inte på att organisera arbetare. Han ansåg att den muslimska världen behövde "ledare" som var "fromma muslimer"

Hassan al Bina, en lärjunge till Afghani, grundade 1929 Akhwan ul Muslimeen (det muslimska brödrskapet). Organisationen finns fortfarande och kan anses vara det första fundamentalistiska partiet. Senare bildades Muslimska Brödrskap i Syrien, Jordanien och Palestina. En organisation bildad efter samma mönster och med samma ideologi bildades i brittiska Indien, Jamaat e Islami. Den är i dag en ledande politisk kraft i Pakistan och har avsevärt inflytande i Bangladesh.

Dessa båda personer är mycket respekterade ideologer bland fundamentalister.

Del 2: Den muslimska fundamentalismen

Islamsk fundamentalism är en företeelse som har sina rötter i samhällets efterblivenhet, en låg medvetandenivå, fattigdom och okunnighet.

Liksom fascism och nationell chauvinism finner den islamska fundamentalismen sin bas i småbourgeoisin. Men det är inte bara småbourgeoisin som dras till fundamentalismen; de som har sjunkit från småbourgeoisin till proletariatet och halvproletariatet tar också intryck av rörelsen. Nyttillkomna delar av proletariatet som ännu inte är utrustade med klasskänsla och erfarenhet av klasskamp kan också bli anhängare till rörelsen.

Man kan peka på tre olika orsaker som har bidragit till den muslimska fundamentalismens uppkomst.

1. Motsättningar inom imperialismen

Islam har alltsedan sin uppkomst varit en politisk religion. När araberna invaderade andra länder förklarades detta med jihad (heligt krig) trots att krigen hade ekonomiska motiv. När de muslimska länderna det ena efter det andra koloniserades av imperialistländer, använde motståndsrörelserna både religion och nationalism som avstamp för självständighetskampen. I länder som Indonesien och Malaysia startade den nationella befrielseörelsen i religionens namn.

När de multinationella företagen på senare tid har ökat sin överexploatering av den muslimska världen, är en av de naturliga reaktionerna hat mot företagets högkvarter (det vill säga västerlandet).

Under det kalla kriget använde imperialismen de islamska fundamentalisterna mot vänstern. Men under perioden efter det kalla kriget är de inte längre lika nödvändiga för imperialismen som förr. CIA har slutat bekosta muslimska fundamentalister. Denna förändrade situation har fört de islam-ska reaktionärerna i konflikt med imperialismen. Och på grund av århundraden av kolonisering och utsugning spreds samtidigt ett hat mot västerlandet, särskilt USA, i den muslimska världen liksom i andra Tredje världensländer.

I denna förändrade situation under perioden efter det kalla kriget började fundamentalisterna formulera antiimperialistiska slagord och kom upp i frontlinjen bland de krafter som utmanade imperialismen. Usama bin Ladin blev en symbol för antiimperialismen, oberoende av sin taktik och klasstillhörighet. Fundamentalismens egna anhängare uppfattade terrorismen som jihad mot USA, medan rörelsen av allmänheten i den muslimska världen betraktades som en utmanare av USA.

2. Kapitalismens oförmåga att lösa de grundläggande problemen

Islamsk fundamentalism sprids särskilt snabbt i de länder där kapitalismen har misslyckats med att utföra den borgerligt demokratiska revolutionens uppgifter, där den har misslyckats att få bukt med fattigdom och okunnighet, och där klassmotsättningarna hårdnar. Fattigdom och okunnighet är oskiljaktigt förenade. Ett samhälle som plågas av okunnighet är bördig mark för de fundamentalistiska idéerna att frodas.

Å andra sidan har fundamentalister genom sitt väldiga nätverk av samhällsservice byggt alternativa samhällen i de muslimska länder där de är starka. De tillhandahåller sjukhus, barnhem, skolor och många andra samhällstjänster, där svaga kapitalistiska regeringar har misslyckats med att ge massorna denna service. Detta ökar deras inflytande som samhällskraft. Deras skolor (seminarier) är det mest verkningsfulla vapnet. Dessa seminarier erbjuder inte bara religiös skolning utan garanterar också mat och husrum åt de barn till fattiga föräldrar som inte har råd med utbildning och mat.

När det gäller utbildning kan man se på exemplet Pakistan. 40 procent av befolkningen lever under fattigdomsgränsen. 1980 var siffran 20 procent. Pakistan använder 40 procent av sin budget till försvarsutgifter medan ytterligare 40 procent går till Världsbanken som skuldavbetalning. Knappt en procent går till utbildning. Läskunnigheten uppges officiellt vara 30 procent vilket knappast någon tror på. Nära 60 procent av barnen får ingen möjlighet till skolgång. Privatiseringen av utbildningen gör det ännu svårare för arbetarna att skicka sina barn till skolan.

Man kan jämföra med det utbildningsnätverk som drivs av fundamentalisterna:

Enligt en rapport som kom i maj från Pakistans inrikesministerium finns det idag 6 870 seminarier. 1947, det år Pakistan bildades, fanns det 247 seminarier. Det vill säga en 27-

dubbling av antalet. Det finns 1,5 miljoner elever inskrivna vid dessa seminarier. Som jämförelse finns det enligt en annan rapport 1,9 miljoner elever i de statliga lågstadieskolorna.

Men siffrorna är en smula bedrägliga. Faktum är att rapporten endast räknar med de registrerade seminarierna. Enligt andra uppgifter finns det mer än 20 000 icke registrerade seminarier. Enligt tidningsuppgifter är antalet 30 000, med 300 000 anställda lärare.

På samma sätt ägnar sig inte Hamas och Islamska Jihad i Palestina endast åt att skicka självmordsbombare till Israel. Dessa fundamentalistiska organisationer driver också skolor och sjukhus och skaffar fram läkemedel och livsmedel.

Dessa nätverk som tillhandahåller samhällstjänster som egentligen är statens ansvar bidrar till att fundamentalisterna kan få brett stöd bland massorna.

3. Vänsterns misslyckande

Det var i Iran som islamska fundamentalisterna uppnådde sin första verkliga framgång. Tudehpartiet (iranska kommunistpartiet) trodde på den bankrutta stalinistiska ”tvåstadie-teorin” för revolutionen. Trots att Tudehpartiet hade en massbas byggde man i enlighet med denna teori en allians med fundamentalisterna i stället för att erbjuda massorna ett alternativ. Men det var inte allt. Den iranska vänstern misslyckades också med att framstå som ett alternativ under den demokratiska rörelsen mot shahen, och misslyckades, eller försökte inte, att länka den demokratiska rörelsen till klasskampen för att störta kapitalismen och ersätta den med socialism.

Alliansen med fundamentalisterna visade sig ödesdiger. När dessa kom till makten satte de igång med att fysiskt eliminera kommunisterna, och det gjorde de med stor framgång. Ett gyllene tillfälle till socialistisk revolution gick förlorat och arbetarklassen i regionen fick betala ett mycket högt pris, som de fortfarande betalar.

Afghanistan var nästa land där fundamentalisterna lyckades ta makten. Där tog de makten direkt efter en socialistisk regering. De afghanska revolutionärer som tagit makten gav efter för de stalinistiska instruktioner och metoder som Moskva lärde ut. I stället för att göra verkliga ansträngningar att stärka och bygga upp revolutionen genom att vädja till internationalismen, stärka arbetardemokratien och lägga en materiell grund för att revolutionen skulle överleva, tog de i stället till stalinistiska, byråkratiska och klassarbetande metoder för att driva en stat i övergångsfas. Till följd av detta misslyckades de och banade väg för fundamentalisterna.

De socialister i Algeriet som framgångsrikt hade lett en nationell befrielseörelse mot Frankrike och satt kvar vid makten i över tjugo år misslyckades på samma sätt med att stoppa den islamska fundamentalismens framväxt. Den fundamentalistiska rörelsen i Algeriet är en av de starkaste i den muslimska världen idag.

Men det Muslimska Brödraskap i Egypten som bara hade 500 medlemmar 1940 och hade växt till ett parti med en halv miljon medlemmar 1950 förlorade å andra sidan snabbt både sin attraktionskraft och sin massbas efter Gamal Abdul Nassers kupp.

Del 3: Fundamentalismens tillväxt

Egypten, Iran och Pakistan är alla tre intressanta exempel på den islamska fundamentalismens tillväxt.

Egypten var på flera sätt det första landet som upplevde en fundamentalistisk rörelses framväxt, och rörelsen, det Muslimska Brödraskapet, är fortfarande aktiv och blomstrande och har utövat inflytande över hela den muslimska världen.

Iran var det första land där fundamentalisterna kunde gripa makten, medan Pakistan är ett viktigt muslimskt land som befinner sig under en växande fundamentalisms inflytande.

När man studerar hur rörelserna växte fram i dessa länder finner man flera gemensamma drag:

1. Under perioder då vänsterkrafter har varit starka, har fundamentalisterna varit hycklande, mot arbetarklassen och för imperialismen.
2. De har uppvisat anmärkningsvärd tillväxt i frånvaro av antiimperialistisk vänster eller radikala nationalistiska alternativ.
3. Fundamentalister försöker dölja sin verkliga agenda.

Egypten invaderades så tidigt som 1798 av franska armén; men britterna tvingade fransmännen att dra sig tillbaka, och Egypten blev senare en brittisk koloni. Under albanen Muhammad Ali moderniserades landet något. På 1820-talet exporterade Egypten bomull och industrier inrättades i snabbt växande städer. Egypten sägs vara det första land där en modern arbetarklass växte fram. En följd av detta var att den nationella kampen mot brittisk imperialism tog sig sekulära (icke-religiösa) uttryck. Wafdpartiet som leddes av Saad Seagull representerade den egyptiska borgarklassen.

Första världskriget fick två viktiga följder i Egypten. Å ena sidan tjänade egyptier stora pengar på bomullsexporten när importen från väst sjönk på grund av kriget. Detta stärkte deras självförtroende och de krävde begränsat självstyre av de brittiska kolonisterna.

Å andra sidan upplevde Egypten en stor strejkvåg under 1917. Som en följd av detta befann sig Wafd-partiet vid makten 1924. Zaghlul som en gång hade rönt inflytande från Jamaal ud Din Afghanis panislamism var tvungen att hålla distansen till islamismen. Men Wafd-partiet och det så kallade oberoendet befriade snart de egyptiska massorna från deras illusioner, i takt med att Wafd-partiet förtryckte arbetarrörelsen. Arbetarklassen insåg snabbt att Wafd-regeringen inte kunde frigöra sig från det västerländska inflytandet.

Skolläraren Hassan Al-Banna hade fått sina illusioner krossade av kaoset i Egypten, och bildade det Muslimska brödraskapet. Banna hade tagit intryck av Afghanis idéer. Hans rörelse växte med otrolig hastighet. 1932 hade Brödraskapet 15 -avdelningar, 1940 fanns det 500 spridda över landet. 1940 ansågs Brödraskapet ha en halv miljon medlemmar och lika många sympatisörer. Vid den tiden var det det största partiet i arabvärlden. Orsaken till framgångarna var inte svår att se: det befann sig i opposition till Wafd-partiet som betraktades som anti-imperialistiskt under den period det ledde den nationella befrielse-rörelsen. Det andra skälet var att det Muslimska Brödraskapet till skillnad från Wafd använde sig av antiimperialistisk retorik.

Banna var inte bara antivästlig och kritiserade kapitalismen, han var också starkt antikommunistisk. Vid denna tid förklarades egyptiska judar och kristna som "inre fiender" av det Muslimska Brödraskapet. På 30-talet konkurrerade brödraskapet med vänstergrupper om inflytande inom fackföreningsrörelsen. Brödraskapets hat mot kommunismen ledde senare, under det kalla kriget, till nära kontakter med USA-imperialismen.

I juli 1952 tog Gamal Abdul Nasser och de fria officerarna makten i Egypten. Under de närmaste tjugo åren dominerade deras idéer arabvärlden. Jordreformer, industrialisering, paroller om arabisk socialism och så vidare gav Nasser massornas stöd. När Nasser 1956 råkade i konflikt med Storbritannien och Frankrike om nationaliseringen av Suezkanalen kom hans starka masstöd snarare från arabvärlden än från den muslimska världen. Vid denna tid förlorade Brödraskapet sin attraktionskraft och upphörde att vara en massorganisation. Brödraskapet förbjöds också, liksom kommunisterna, av de fria officerarnas regim.

I mitten av 60-talet fick landet ekonomiska problem och det uppstod ett brett missnöje. Ändå kunde Nasser uppbåda masstöd under 1967 års krig med Israel och stannade kvar vid makten till sin död 1970. Men då hade illusionerna kring Nassers idéer skingrats för stora delar av befolkningen.

Under tiden hade kommunisterna misslyckats med att föra fram något politiskt alternativ. De hade först krossats av Wafd, men lyckades komma tillbaka på 40-talet. Muslimska Brödraskapets framväxt sammanföll med den period då kommunisterna var borta från den politiska scenen. I slutet av 40-talet började kommunisternas uppfattningar återigen bli populära bland studenter, arbetare och ungdomar.

Men det stalinistiska ideologiska handikappet visade sig bli ett svårt hinder i uppbygget. Kommunisterna väntade på att den nationella egyptiska borgarklassen skulle spela sin progressiva roll, när de Fria officerarna dök upp. Den egyptiska kommunistledaren Henri Curiel sa:

— Massorna var fortfarande beredda att följa oss. Men vi visste inte längre vart vi skulle leda dem.

När de Fria officerarna tog makten stöddes de av den viktigaste kommunistiska gruppen, DMNL, medan två andra grupper, Al Raya (Fanan) och Arbetaravantgardet, förklarade att regimen var "nationalfascistisk", liksom den politiska linje Moskva byråkratin förde fram.

Efter ett halvår med de Fria officerarna vid makten ändrade också DMNL linje eftersom kommunisterna utsattes för repression. 1955 bildades det Enade Egyptiska Kommunistpartiet, men vid det laget hade Nasser ingått allians med Moskva och det nya partiet gjorde ett lappkast: det egyptiska samhället hade förändratsgrunden. Från ha varit ett beroende halvfeodalt samhälle hade det plötsligt blivit oberoende och demokratiskt. Partiet förklarade också: "Vi stöder uppriktigt och med all kraft Nassers regering i dess politik för fred och oberoende och försvarar dess linje mot alla imperialistiska intriger."

Partiet skickade till och med ett brev till sina egna fängslade medlemmar om att "vi är ett parti vid makten". 1964 gjorde partiet upp med Nasserregimen att det skulle ingå i Arab Socialist Union på villkor att dess medlemmar släpptes ur fängelset. Efter 30 år fanns det inget kommunistiskt parti i Egypten.

Och det var då en ny våg av arbetar- och studentaktiviteter uppstod i landet. 1968 radikaliserades studenterna. Men vänstern saknades på den politiska scenen.

Efter Nassers död tog Anwar Sadaat över och återförde Egypten till den imperialistiska intressesfären. Sadaat gav fundamentalisterna en viss begränsad frihet. (Den flirten kostade honom livet 1981.) Han påbörjade en process av privatisering av de nationaliserade egendomarna, vilket ledde till stora oroligheter. 1977 gick en väldig strejkvåg över landet. Sadaat tog till brutal repression för att krossa de livsmedelsuppror som hade lamslagit regimen i tre dagar. Det nya kommunistparti som hade bildats i exil var alltför litet för att spela någon roll vid dessa historiska strejker som anses vara de största någonsin inom arabvärlden.

Den politiska arenan stod återigen öppen för fundamentalisterna. Idag är de den största oppositionella kraften i Egypten.

Till skillnad från många andra muslimska länder blev Iran aldrig direkt koloniserat under 1800- och 1900-talen. Däremot utövade Storbritannien ett stort inflytande som kom att leda till stora uppror. 1892 ledde missnöjet till massprotester. De muslimska religiösa ledarna (He Ulema) spelade en stor roll i ledningen för proteströrelsen.

Det var första gången den iranska religiösa ledningen var ute i opposition. Ulema allierade sig med monarkin eftersom man åtnjöt stora privilegier och dessutom utgjorde en del av den härskande klassen genom äktenskap och så vidare. Från 1892 till 1963 stod Ulema på den iranska härskande klassens sida.

Under första världskriget började den iranska arbetarklassen visa sin styrka, vilket ledde till att Reza Khan skickade militär för att krossa proteströrelsen. Reza Khan utnämnde sig själv till shah (kung) och satte igång att modernisera Iran i den iranska borgarklassens och köpmannaklassens intresse. Shahen hade också ett program för sekularisering av samhället vilket irriterade den religiösa ledningen. Men Ulema gick aldrig ut med någon offentlig protest.

Andra världskriget medförde återigen radikalisering av den iranska arbetarklassen. Det ledde till bildande av en Nationella Fronten-regering ledd av Mohammad Mossadeq. Regeringen retade å ena sidan upp den amerikanska och brittiska imperialismen genom att nationalisera oljan, å andra sidan skakades den av en ny våg av aktioner från arbetarklassen. Den nya arbetarradikaliseringen ledde till att shahen flydde landet och Mossadeq tvingades till ytterligare reformer.

1953 återinsattes shahen genom en kupp stödd av Storbritannien och USA, och den religiösa ledningen stod på shahens sida. Efter shahens återkomst förklarade det iranska kommunistpartiet (Tudeh) att dess linje gentemot Nationella front-regeringen var sekteristisk, och bestämde sig för att gå under jorden på grund av de oerhört svåra omständigheterna under shahregimen. Förhållandena var säkerligen mycket svåra, men Tudehpartiets strategi för passiv överlevnad hade mer att göra med att Moskva ville stå på god fot med shahen.

Med hjälp av oljeinkomsterna påbörjade shahen på 50-talet ett utvecklingsarbete i Iran. Ändå var missnöjet starkt, och eftersom vänstern var frånvarande från den politiska scenen framträdde ayatollah Khomeini 1963 som ledare inom en opposition som innefattade både fundamentalister och sekulariserade (icke-religiösa) krafter.

Oppositionen hade stöd från köpmannaklassen som också kände sig hotad av landets ekonomiska kaos. Å andra sidan var också den religiösa ledningen uppretad eftersom shahen hade genomfört begränsade jordreformer som inte bara angrep den feodala klassen utan också Ulema. Jordreformen hotade deras feodala egendomar (vaqf-egendomar).

Khomeini förklarade att shahregimen bestod av "otrogna", men talade inte om någon islamsk revolution. Han greps när han ledde stora protestaktioner. Proteströrelsen möttes med repression med många döda som följd. Men Khomeini släpptes efter att ha gjort upp med regimen att han skulle hålla sig från politiken, och höll efter frisläppandet många försonande tal.

Han råkade återigen i konflikt med shahregimen kring frågan om USA:s militära närvaro i Iran, vilket ledde till att han greps och senare gick i exil. Den gången förekom inga protester.

De närmaste femton åren organiserade Khomeini studiegrupper i Iran. Sina planer på islamsk revolution uttryckte han aldrig utan talade mot shahregimen och dess övergrepp. Sina verkliga planer "avslöjade" han i viss mån i de skrifter som användes i studiegrupperna.

I slutet av 1977 var Iran återigen i uppror. Repressionen fungerade inte längre som den hade gjort 1963. Protesterna spreds och nya grupper i samhället förenade sig med rörelsen. Under det första halvåret mobiliserade fundamentalisterna inte till några stora demonstrationer. Och under den perioden krävde inte Khomeini en islamsk regering. Han krävde att shahen skulle bort och återinförande av 1906 års konstitution.

Den strejkvåg som den organiserade arbetarklassen hade startat i september 1978 visade sin ödesdiger för shahregimen. Några månader senare flydde shahen. Revolutionen hade lyckats.

Under shahens sista tid vid makten och efter hans flykt rådde dubbelmaktsförbållanden i landet. Shooras (en typ av sovjeter, arbetarråd) utövade makt. Men på fabriker och arbetsplatser satt Khomeinis affischer. Han uppmanade de ”förtryckta” att stöta ”förtryckaren”, lade fram ekonomiska krav och avslöjande inte sin verkliga agenda. Tudehpartiet var ur stånd att lägga fram något alternativ. I stället gick det i allians med fundamentalisterna; ett misstag den iranska vänstern fick betala ett mycket högt pris för. Det var ett slag som den franska vänstern inte har lyckats hämta sig från efter 25 år.

När Khomeini tog makten satte han igång att krossa shooras. Vänstern och fackföreningsrörelsen krossades. Iran gick igenom ett blodbad. Medan Khomeini krossade shooras stod Tudehpartiet och tittade på, bara för att utsättas för samma sak några månader senare.

Del 4: Fundamentalisterna i Pakistan

Pakistan bildades som en följd av en delning som påtvingades Indien av den brittiska imperialismen för att stoppa en socialistisk revolution på den indiska subkontinenten.

1946 visade sig vara ett ödesdigert år för det brittiska imperialiststyret i Indien. Indien befann sig i uppror. Från järnvägs- och postanställda till polis och flotta, alla var ute i strejk. Det fann ingen som kunde dämpa den storm som var på väg att blåsa upp, varken imperialismens lydiga tjänare Mahatma Gandhi eller det indiska kommunistpartiet.

Kommunistpartiet, bildat 1925, hade isolerat sig under denna revolutionära period eftersom det var allierat med den brittiska imperialismen enligt instruktioner från Moskva. Moskva hade varit i allians med London gentemot Hitler, och därför stödde CPI öppet den brittiska imperialismen, och kallade frihetskämparna för femtekolonnare. CPI hade tidigare haft starka fästena i arbetarklassen och började snabbt framstå som ett alternativ till Gandhis Kongressparti, men isolerade sig tyvärr från massorna under andra världskriget och lämnade alltså fältet fritt för Kongresspartiet.

CPI intog en lika katastrofal inställning till de brittiska planerna på att dela Indien enligt religionsgränserna för att skapa Indien och Pakistan. CPI accepterade islam som grundval för muslimsk nationalism och stödde de imperialistiska planerna. Tanken bakom planen var i själva verket att använda Pakistan som basläger gentemot Sovjetunionen. Indierna fick betala ett högt pris för detta, och Indien fick utstå ett blodbad. Sammandrabbningar mellan hinduer och muslimer och mellan sikher och muslimer resulterade i över en miljon döda, och en av de största folkomflyttningarna i historien ägde rum (etnisk rensning som man kallar det i dag).

Under den nationella befrielsekampen mot den brittiska imperialismen var de islamistiska partierna emot bildandet av Pakistan. De flesta var för Kongresspartiet. De indiska muslimernas viktigaste parti var Muslim League som leddes av Muhammad Ali Jinnah. Partiet krävde ett eget hemland för indiska muslimer, men ledningen förklarades för ”icke-muslimer” av fundamentalisterna eftersom de inte var utövande muslimer. Särskilt Jinnah var välkänd för sin utsvävande livsstil, använde alkohol och åt fläskkött. Dottern gifte sig med en parser och själv var han gift med en parserkvinna. De islamiska fundamentalistiska partierna isolerades av Muslim League bland de indiska muslimerna, medan hinduiska fundamentalister isolerades bland hinduerna på grund av Kongresspartiet och dess ledare Gandhi och Nehru.

När Pakistan väl var bildat gjorde de islamistiska partierna en helomvändning och började framställa sig som de främsta förkämparna för Pakistans sak. Demokratiska traditioner kunde aldrig få starkt fäste i Pakistan, både på grund av att det inte fanns någon stark arbetarrörelse och på grund av det starka USA-inflytandet i politiken.

För det mesta styrde militären landet direkt. De islamistiska partierna spelade rollen som B-lag (som de vanligen kallas i Pakistan) åt militärdiktatorerna. I slutet av 60-talet

radikaliserades arbetarklassen vilket ledde till bildandet av Pakistan Peoples Party (PPP). Partiet krävde avskaffande av feodalismen samt nationaliseringar och socialism. De islamistiska partierna förklarade att feodalismen var enligt islam och kallade PPP:s program för oislamskt.

Fundamentalisterna var isolerade. Det första allmänna valet 1970 gav PPP lett av Z A Bhutto en stark majoritet, medan fundamentalisterna inte ens kom upp i fem procent av rösterna. När Bhutto kom till makten genomförde han reformer till stöd för arbetarklassen och satte igång med nationaliseringar i stor skala. Under 70-talet saknade fundamentalisterna inflytande i pakistansk politik. De betraktades som USA-agenter och reaktionärer och utsattes för många folkliga skämt.

1977 störtades Bhuttos regering genom en USA-stödd militärkupp ledd av general Zia. Bhutto hängdes 1979 på falska mordanklagelser.

80-talet blev en viktig period för den islamska fundamentalismens tillväxt på grund av Afghanistankriget. Saudiarabien, några andra Golfstater, USA och USA:s allierade pumpade in miljarder dollar i Pakistan för att rekrytera mujahedin som skulle skickas till Afghanistan och sätta upp. madrasas (koranskolor). Ur dessa skolor framträdde talibanerna. Men fortfarande under 80-talet, då PPP ledde en stark demokratirörelse mot Zias diktatur och fundamentalisterna satt i Zias regering, var fundamentalisterna avskydda av massorna och förlöjligades som militärens B-lag.

I valet 1988 efter Zias död i en flygkrasch (i själva verket en CIA-komplott för att döda honom) lyckades fundamentalisterna fortfarande inte uppnå särskilt bra resultat. Men PPP vann valet eftersom det fortfarande betraktades som ett arbetarklassens parti. Det leddes då av Benazir Bhutto. Fundamentalisterna gick ut i en bred kampanj mot Benazir Bhutto och sa att en kvinna aldrig kan leda en muslimsk stat enligt sharia och Koranen. Massorna förkastade denna propaganda och Benazir blev den första valda ledaren för en muslimsk stat.

Sovjetunionens sammanbrott och slutet på Afghanistankriget förändrade situationen helt. Gamla vänner, det vill säga fundamentalisterna och USA-imperialismen, blev fiender. Och nu krävde fundamentalisterna i Pakistan avskaffande av feodalismen, motsatte sig privatiseringar, krävde demokrati och så vidare.

De demokratiska regeringar som följde på Zias diktatur satte igång med nyliberal politik och kapitulerade helt och hållet för IMF:s och Världsbankens krav, vilket ledde till mer fattigdom och elände för Pakistans massor.

Korruption var kännetecknet för dessa regeringar. Det PPP som kom till makten två gånger (1988-90 och 1993-97) med Benazir Bhutto som premiärminister kunde inte leverera några uppfyllda vallöften till arbetarklassen. I stället fortsatte man med privatiseringar som medförde mer arbetslöshet och fattigdom. Benazirs man var känd som herr Tio procent, eftersom han antogs få tio procent på alla regeringskontrakt.

Men under Benazirs andra period förklarade Transparency International (en internationell NGO som ägnar sig åt att bekämpa korruption) Pakistan för det näst mest korrumperade landet i världen. De godmodiga pakistanierna sa bara:

— Varför i helskotta kunde inte regeringen ha mutat Transparency International så vi kom etta på listan?

Medan de borgerliga partierna kom i vanrykte framträdde fundamentalisterna och framställde sig som ett alternativ med rena händer. Under tiden var den pakistanska vänstern praktiskt taget frånvarande från scenen. Och någon massbas hade den inte heller kunnat skaffa sig.

1951 förbjöds kommunistpartiet efter en konspiration för att störta regeringen i samarbete med några officerare. Men i fackföreningarna och i studentrörelsen lyckades partiet få fäste.

Men den pakistanska vänstern förblev splittrad mellan Moskva och Peking vilket var till stort hinder för deras tillväxt. Men ett ännu större problem var deras strategi för nationell demokratisk revolution och folkets demokratiska revolution. På 60-talet, när den vänster som följde Peking stödde den pakistanske militärdiktatorn fältmarskalk Ayub Khan på grund av hans vänskap med Peking, gick den vänster som följde Moskva emot fältmarskalken.

Senare stödde en del av vänstern Z A Bhutto och sa att han var en radikal nationalistisk borgerlig ledare, medan en annan del av vänstern var emot. Vänstern försökte aldrig bygga upp något alternativ.

Efter Sovjetunionens sammanbrott försvann nästan den gamla stalinist-vänstern. Idag finns några rester kvar som isolerade grupper. Men annat har hänt på den fronten i form av Labour Party Pakistan och Class Struggle (systerorganisation till Socialisten i Sverige). Men det finns inget vänsteralternativ på nationell nivå. Dess inflytande begränsar sig till några få fackföreningar, bondeorganisationer och vissa ungdomsgrupper.

Efter 11 september har Pakistan fått uppleva ett verkligt uppsving inom islamsk fundamentalism. Ska man gå efter valresultat ser det ut så här: i valet 1970, det första med allmän rösträtt för vuxna i Pakistan, fick de fundamentalistiska partierna 18 platser. 1997 fick de endast två. I valet däremellan fick de 17 mandat 1988, 18 mandat 1990, nio mandat 1993.

Förra året fick de sin hittills största framgång. MMA (en allians mellan sju stora fundamentalistiska partier) blev tredje största parti i nationalförsamlingen, och dessutom kunde MMA bilda regering i en av provinserna. Den federala regeringen och provinsregeringen i en annan provins är beroende av deras stöd.

Valframgångarna är bara en aspekt av det hela. Fundamentalisterna har stort inflytande i armén, bland fackföreningarna och bland studenterna. Och framför allt har de flesta av dessa partier sina egna arméer av fanatiska gerillamän. De kan mobilisera hundratusentals personer.

Fundamentalismens framgångar i Pakistan hänger ihop med den internationella situationen och de faktorer som beskrivits i tidigare artiklar. Men det finns också en del lokala faktorer av vikt.

1. Pakistan är ingen nationsstat. Det är ett onaturligt och ohistoriskt land med gränser som dragits i religionens namn. Det är förutom Israel det enda land som grundats i religionens namn. Religionen har utnyttjats och utnyttjas fortfarande för att bygga upp en grundval för landet.

Efter statens bildande har den härskande klassen för att kunna behålla landet intakt och kunna styra en stat i ett mångnationellt land och ständigt använt religionen som verktyg för att neka små nationaliteter deras rättigheter. På det viset har man kombinerat stat och religion, och Pakistan har blivit, om inte en teokratisk stat, så åtminstone en halvteokratisk.

2. Den härskande klassen har alltid utnyttjat religionen för att rättfärdiga sin regim och vinna popularitet. Icke valda regeringar använde religionen som argument för att islam och västerländsk demokrati inte går ihop, medan så kallat valda regeringar använde religionen för att vinna popularitet så snart de blev hotade. Till och med en populistisk ledare som Bhutto använde uttrycket "islamsk socialism" i slutet av 60-talet, och när han ställdes inför en rörelse 1977 utropade han fredag till helgdag tillsammans med andra kosmetiska islamska reformer. När nu de härskande har utnyttjat religionen i årtionden, har den uppfattningen börjat växa fram att om islam är den enda lösningen på alla problem, så är det lika bra att överlämna regeringen åt dem som utövar religionen mest konsekvent, nämligen fundamentalisterna.

3. Madaris (religiösa skolor eller seminarier) kläcker varje år en armé av unga fundamentalister. Fattiga föräldrar tvingas av omständigheterna att skicka sina barn till dessa skolor. Valet står mellan barnarbete eller dessa skolor där barnen får religiös utbildning, mat, bostad och ett arbete i någon moskén är de är klara med skolan. Det finns ytterligare en faktor: man tror att en pojke som lär sig koranen utantill i dessa skolor har garanterat att han själv och hans familj kommer till himlen

4. Fundamentalismens tillväxt i Pakistan började egentligen på 80-talet. Å ena sidan använde militärdiktatorn general Zia ul-Haq religionen för att rättfärdiga sitt styre och "islamiserade" lagar och samhälle. Å andra sidan hade Pakistan blivit ett basläger för de styrkor som kämpade mot den afghanska revolutionen. Tusentals pakistanska gerillasoldater opererade från pakistansk mark, och dessutom tog sig 25 000 gerillasoldater från andra muslimska länder till Afghanistan via Pakistan.

Efter Afghanistankriget började den pakistanska armén använda dessa gerillastyrkor för att utkämpa ett "krig via ombud" i Kashmir. Det pågår fortfarande. Armén är bara intresserad av att använda gerillan i Kashmir, men med tanke på hur dessa män är hjärntvättade är det inte möjligt att begränsa dem till Kashmir. De har fått lära sig att bekämpa alla otrogna, och alltså finner man dem överallt från Moro (Filippinerna) till Tjetjenien för att hjälpa sina muslimska bröder. När uppdraget utomlands är slut och de återvänder hem kan de komma att utgöra en verklig utmaning för staten. De kavlar redan upp ärmarna. Anfallet på USA-ambassaden i Islamabad 1999 och kapningen av ett indiskt plan från Nepal med krav på frisläppande av den militante ledaren Maulana Massod visar deras styrka.

5. Pakistans strategiska position innebär också en rik jordmån för spridandet av islamsk fundamentalism. Två muslimska länder som har upplevt fundamentalistiska regeringar, han och Afghanistan, ligger vid den västra gränsen. Indien ligger vid den östra gränsen, ett land som har sett den hinduiska fundamentalismen växa år från år, en fundamentalism som suttit vid makten i sex år. Som en reaktion på hinduisk fundamentalism vinner den islamiska i popularitet i Pakistan

Del 5: Fundamentalismen och imperialismen

Det finns inte någon enskild förklaring eller något enkelt sätt att förklara uppkomsten av den politiska och militanta islam. Ett skäl har varit det faktum att den muslimska världen inte genomgick de borgerliga revolutioner som Europa gjorde. Religionen kunde inte skiljas från staten. Några muslimska länder genomgick förvanskade revolutioner av stalinistisk typ kunde inte etableras i något muslimskt land.

Idag är Pakistan, Bangladesh, Turkiet och Indonesien så kallat demokratiska länder. Men det visar sig överallt att militären är starkare än demokratiska regeringar. Detta har gett upphov till en situation där extrema krafter och ideologier har frodats.

De senaste tio åren har också varit en tid av ideologisk förvirring efter Sovjetunionens sammanbrott. Extrema högeridéer har haft oerhörda framgångar över hela världen, möjligen med undantag av Latinamerika. I Europa blev det extremhögern som fyllde det tomrum som uppstått efter de socialdemokratiska partiernas bankrutt. I vissa fall har extremvänstern, där den har haft förankring, också dragit fördel av denna situation, till exempel i Frankrike. Den kristna högern har stärkts i USA. Hindufundamentalismen har gjort jättelika framsteg i Indien. Detta är ett fenomen som Väst knappast har noterat.

Extrema ideologier som uttrycks i form av islamsk militans sammanfaller med extrema ideologier som uttrycks i form av nynazism och hindufundamentalism när det gäller förtryck av minoriteter. Däremot skiljer sig den muslimska fundamentalismen från andra nutida extremhöger rörelser när det gäller förhållandet till imperialismen. Den har på senare tid varit

radikalt ”antiimperialistisk”. Det har lett till debatter inom vänstern på två punkter. Först och främst: ska vänstern bygga allianser med fundamentalister och betrakta dem som ”anti-imperialister”? För det andra: är islamsk fundamentalism fascistisk?

För att förstå det ”antiimperialistiska” inslaget i den islamska fundamentalismen får man titta närmare på relationerna mellan imperialismen och islamsk fundamentalism under det kalla kriget. Det handlar om ett praktexempel på imperialistiskt hyckleri. Idag framställer sig USA och det imperialistiska Väst som den främsta fienden till den islamska fundamentalismen, och försöker lura arbetarklassen i Väst genom att framställa fundamentalismen som det stora hotet mot världsfreden. Men det var samma imperialism som använde dessa fundamentalistiska styrkor mot vänstern i olika muslimska länder.

50- och 60-talen såg ett uppsving för folkliga, antiimperialistiska och klassbaserade rörelser. I USA utarbetades en plan för att gynna fundamentalisterna och därmed försvaga de folkliga rörelserna, som imperialismen fruktade kunde leda till socialistiska revolutioner i slutändan. Under ledning av USA:s utrikesminister John Foster Dulles byggde CIA upp förbindelser mellan fundamentalistiska partier i olika länder. Enligt denna plan inrättades ett nätverk mellan Muslim ska Brödrskapet (Akwanul Muslameen) i Egypten, Hamas i Syrien, Sa-rakat ul Islam i Indonesien, Islamska räddningsfronten i Algeriet och Jamaat Islami i Pakistan. Under den perioden fick dessa partier fullt ekonomiskt och politiskt stöd.

Denna process nådde sin höjdpunkt på 80-talet då tusentals militanter, så kallade mujahedin, utbildades och skickades till Afghanistan. Jamaat Islami i Pakistan stod för det största antalet, men de andra ovan nämnda partierna sände också sin andel.

Den skamliga alliansen mellan imperialismen och fundamentalismen avslöjades i Pakistan 1977 under en kampanj mot premiärminister Zulfikar Ali Bhutto. Fundamentalisterna startade en kampanj mot Bhutto 1977 kring hans valfusk. En del vänsterpartier och borgerliga partier förenade sig med de religiösa partierna. Bhutto var en folklig nationalistisk ledare och ett irritationsmoment för imperialismen i regionen.

Under kampanjen devalverades dollarn i Pakistan. Det är enda gången detta har hänt, vilket tydde på att en enorm mängd dollar flödade in i landet under denna period. En officiell USA-representant välkomnade en Jamaat Islami-demonstration som passerade American Center i Lahore och sjöng USA-vänliga paroller.

Under afghankriget kämpade tusentals gerillamän under CIA:s och Pentagons befäl mot den afghanska revolutionen. På den tiden var Usama bin Ladin en hjälte. Men efter det kalla kriget kom imperialismen och fundamentalismen på kontrakurs av åtminstone tre skäl. Det hade uppstått ett politiskt vakuum eftersom Sovjetunionens sammanbrott hade skadat den fackliga rörelsen och vänsterrörelsen i den muslimska världen, liksom på andra platser. Imperialismens politiska och ekonomiska stöd till de fundamentalistiska partierna upphörde. Imperialismen behövde nu en annan potentiell fiende i stället för ”kommunismen”.

I denna nya situation låg det både i fundamentalismens och imperialismens intresse att bli fiender. Fundamentalisterna började göra politiska vinster genom att framställa sig som antiimperialister, och imperialismen hade nu ”islamska terrorister” att bedra sin arbetarklass med och till att rättfärdiga stora militärbudgetar.

Händelserna 11 september förstärkte denna situation.

Men är denna fiendskap mellan imperialismen och fundamentalismen verklig och långvarig? Nej. Så snart en arbetarklassrörelse börjar hota klassamhället och imperialismen kommer den gamla hycklande alliansen att dyka upp igen. Men eftersom arbetarklassen i väst har en stark medvetenhet mot fundamentalism kommer imperialismen fram till dess inte att öppet stödja

någon fundamentalistisk rörelse. Det kan förekomma diskreta avtal med fundamentalistiska regeringar i Iran, med shias i Iran eller med tjetjenska rebeller, men ingen öppen allians. Efter sina erfarenheter av talibanerna kommer imperialismen knappast heller att hjälpa någon fundamentalistisk rörelse till makten. Men detta kan inte helt och hållet uteslutas: på grund av motsättningarna mellan imperialistiska länder kan en sektor av imperialismen stödja vissa fundamentalistiska rörelser medan en annan sektor motsätter sig dem.

Om inte en revolutionär situation uppstår är det troligaste att den nuvarande motsättningen mellan fundamentalism och imperialism passar dem båda, och fundamentalisterna kan då och då ställa till besvär för imperialismen.

Då uppkommer frågan: ska vänstern gå i allians med dessa ”antiimperialister”? Ett bra exempel att lära av i den frågan är Iran, där vänstern ingick i allians med Khomeinistyrkor. När Khomeini tog över rensade han ut vänstern från Iran. Den iranska vänstern, en av de starkaste i den muslimska världen vid den tiden, har ännu inte kunnat återhämta sig.

Att förkasta allianser med fundamentalister bygger inte på känslomässiga skäl utan på historiska erfarenheter. När ett revolutionärt parti bygger en allians utvecklar det vissa illusioner inom arbetarklassen om den allierade parten. Att bygga upp illusioner om fundamentalister är rena självmordet för vänstern.

Efter en sådan allians är möjligheten att bygga upp ett politiskt alternativ minimal och kan gå helt förlorad. Om fundamentalisterna når framgång genom en sådan allians blir deras första åtgärd att eliminera vänstern. Iran är återigen det bästa exemplet. Om fundamentalisterna kommer till makten måste vänstern göra motstånd, och det blir inte lätt att göra motstånd om vänstern tidigare har varit allierad. Om vänstern å andra sidan aldrig har varit allierad kan den dra fördel av situationen vare sig fundamentalisterna lyckas eller misslyckas. Om de misslyckas kan vänstern växa som ett alternativ, förutsatt att de redan har framställt sig som ett sådant. Och om fundamentalisterna lyckas kommer vänsterns motstånd, även om det misslyckas, att innebära en principiell inställning och kan ligga till grund för framtiden.

En sådan allians kommer att visa sig självmordsmässig inte bara för vänstern utan också för arbetarklassen. Varje stöd till fundamentalismen, särskilt i ett stadium när de har en möjlighet att segra är detsamma som att stödja förtryck av kvinnor, minoriteter, undertryckta nationaliteter och arbetarklassen.

Överallt har de islamska fundamentalisterna siktat in sig på religiösa minoriteter, kvinnor och förtryckta nationaliteter. Detta är ett drag de har gemensamt med fascister.

Men om de islamska fundamentalisterna är fascister är en svår fråga att besvara. I vissa fall är fundamentalisterna än värre. De tolererar inte ens konst och litteratur. De tror på att fysiskt eliminera all opposition. De hyser samma förakt för arbetarstater som för kapitaliststater. För dem är både Kuba och USA otrogna stater och därför fiender.

Del 6: Ett ögonvittnes berättelse

Dagarna kring valet 1977 i Pakistan är några av de få minnen jag har kvar från barndomen.

Min far var tekniker vid pakistanska flygvapnet (PAF), Min familj bodde då vid flygvapnets Sargodha-bas, den största i Pakistan. Där finns ett stort bostadsområde för de anställda. På ena sidan ligger stora vackra bungalows för högre tjänstemän. På andra sidan finns bostäder för tekniker och annan lägre personal. Där bodde vi eftersom min far inte var högre tjänsteman.

Det måste ha varit i slutet av februari eller mars då premiärminister Zulfiqar Ali Bhutto (ZAB) kom på besök. Hela stan var ute för att få en skymt av den älskade ledaren. Som barn älskade jag Bhutto. Det gjorde mina bröder också och de andra barnen där vi bodde. Vi var

alla ute för att se honom. Vi stod på ett tak. Man kunde knappast se Bhutto därifrån när han for förbi i en svart bil körd av en chaufför. Det enda jag hörde var barn som skrek: ”Hallå, där är han, i den där bilen!” Alla vinkade. Jag vinkade åt samma håll.

När jag kom hem ljög jag för mamma och sa att jag hade vinkat till Bhutto och han hade vinkat tillbaka. Mina bröder retades med mig och berättade för mamma att jag ljög. Jag svor vid Gud att jag talade sanning. Jag ville försvara min barnsliga stolthet.

Ett annat minne från den tiden: alla barn i vårt bostadsområde gick ut i ett litet tåg med pappersflaggor som de hade gjort själva. De var i rött, grönt och svart och var prydda med ett svärd. Svärdet var valsymbol för ZAB:s Pakistans Peoples Party (PPP). Jag tror att vi var drygt tjugo i tåget. Några var inte äldre än jag, i sexårsåldern, andra var i lägre tonåren. En motprocession kom mot oss med ett halvt dussin andra barn, som bar gröna flaggor. Så fort de närmade sig började några av barnen i vårt tåg sjunga '*maulvi tha maulvi tha*' (nej till mullorna). Jag förstod inte varför vi sjöng det. Men jag sjöng entusiastiskt '*maulvi tha*' eftersom jag trodde att alla sjöng mot mr Maulvi Saab (herr mulla) i vår närmaste moské. Tillsammans med mina bröder och vänner brukade jag gå till moskén för att lära mig koranen av Maulvi Saab. Jag avskydde honom. Det tog flera år innan jag förstod varför vi sjöng '*maulvi tha*' den dagen.

Barnen med gröna flaggor tågade till stöd för National Alliance, lett av fundamentalister, och deras flagga var grön.

Bhutto vann valet. National Alliance accepterade inte resultatet och anklagade Bhutto för valfusk. Som barn förstod jag inte att dessa stora saker hände i vårt land. Plötsligt fick vi höra en dag att Bhutto inte längre var vår ”regering”. Nu var det general Zia ul-Hak som styrde.

När vi var klara med kricketmatchen den kvällen började pojkarna prata om den nya ”regeringen”. De som var i min ålder förstod inte varför Bhutto inte längre var vår ”regering”. Andra som var lite äldre och gick i skolan hade kanske lyssnat noga till samtalen på traktens enda kafé där våra föräldrar samlades för att lyssna på radionyheter. Många hade inte radio och teve hemma. Några av barnen hade varit där och försökte nu förklara att Bhutto hade blivit gripen eftersom krigslagar gällde. Vad var det för något, frågade de yngre. Ingen visste. De äldre sa bara att ni förstår ändå inte, ni är för små.

På väg hem från skolan såg jag en dag grupper av folk som stod här och där och viskade, pratade, grät. Det var en mycket märklig stämning som jag aldrig förr hade upplevt i våra kvarter. Jag träffade en vän till min far och frågade vad som hänt. Zia har hängt Bhutto, sa han med kvävd röst. Jag sprang hem, berättade för min farfar och min äldre bror vad jag hört, men de kunde inte tro det.

Vi hade då en radio hemma eftersom min far hade varit i Kuwait ett år och tog med sig en hem vid första besöket. Farfar sa att han just hade lyssnat på nyheterna, men att ingenting sådant hade sagts. Vi måste höra på BBC sa min äldre bror som nu gick på high school. Radion ställdes in på BBC. Min ”nyhet” var sann. Min farfar började svära över Zia ul-Haq, mullorna och USA. Vid det här laget insåg jag att Zia var en USA-agent, mullorna var Zias vänner och USA var en ondskefull makt som med hjälp av Zia hade dödat Bhutto, eftersom denne var en ledare för de fattiga, ville göra Pakistan till en kärnvapenmakt och var en ledare inom den muslimska världen.

Vid nästa fredagssamling i moskén vägrade mullan att läsa begravningsböner över Bhutto. Många gick hem utan att läsa några begravningsböner alls, eftersom de vägrade att göra det under ledning av en mulla som var emot Bhutto. Jag började också tycka illa om denna mulla när jag förstod att han hatade Bhutto.

Min far tillbringade ytterligare ett år i Kuwait, och familjen fick råd att bygga ett eget hus i ett arbetarområde. Vi hade också en teve hemma, köpt i Kuwait.

De flesta familjerna på gatan hade inte teve, och både barn och vuxna hamnade ofta hemma hos oss för att titta på teve. Efter nionyheterna brukade det komma debatter om allt möjligt: kriket, film, religion, internationella förhållanden, det afghanska kriget, Indien, Ryssland och Bhutto. Jag intresserade mig alltid för politiska diskussioner. Det brukade uppstå mellan pro-Bhutto och anti-Bhuttogrupper. Anti-Bhuttogruppen bestod vanligen av några universitets-studerande på vår gata som var medlemmar i Jamiat, studentföreningen i Islamiska Jamaat. De kallades *jamatiay*. Den andra gruppen var större. *Jamatiay* hade ett argument mot Bhutto: han var ingen god muslim och drack alkohol. Pro-Bhuttogruppen hade inga konkreta motargument. De höll tyst ett tag och sen sa de: Bhutto var mot USA.

Det argumentet vägde tyngre än alla andra. Att hata USA hade' vi fått i oss med modersmjölken.

Under min uppväxt var 1984 det år när demokratiörelsen hade sitt stora uppsving. Militär hade angripit byar med beväpnade helikoptrar och lämnat hundratals döda efter sig. Polisen sköt på demonstrationer. Föräldrar varnade sina tonåringar mycket strängt mot att gå på demonstrationer. Men jag och mina kompisar smet alltid iväg och ljög om att vi skulle gå på en kriketmatch eller gå hem till någon.

Vi brukade ha roligt eftersom demonstranterna ofta löpte amok under eller efter demonstrationen. Vi plundrade gatuförsäljarna; att plundra fruktaffärer var vår favorithobby. För fattiga pojkar som vi var det en sorts lyx — med risk för livet — att äta sånt vi tyckte om på demonstrationsdagar.

Vid demonstrationerna var en av parollerna *`maulvi tha'*.

Talarna brukade anklaga Zia för att ha dödat Bhutto på CIA:s uppdrag och håna mullorna för att vara B-lag åt den militära diktatorn.

1988 var general Zia redan död i en flygplanskrasch. Bhuttos dotter Benazir Bhutto hade kommit tillbaka efter landsflykten. Två år tidigare, 10 april 1986, hade en miljon människor välkomnat henne i Lahore.

10 april blev en symbol i pakistansk politik, med det största politiska mötet någonsin. Benazir Bhutto var klädd i shalwar kamiz, bar ingen huvudduk och istället läste hon en revolutionär dikt:

Main baghi hoon Main baghi hoon (Jag är rebellen, Jag är rebellen)

Dikten hade publicerats utomlands i en tidning som gavs ut av Struggle Group. Den var okänd i Pakistan. 10 april blev den en hit.

Men ett år senare hade Benazir slutat läsa denna dikt. Nu pratade hon om socialdemokrati och den svenska modellen, och hävdade att de nationaliseringar som hennes far hade genomfört var en misslyckad politik. Hon hade också börjat med huvudduk. Framför allt hade hon krävt stopp för brännande av USA-flaggor när PPP demonstrerade. Att bränna USA-flaggor var det bästa av allt. Om man inte fick göra det skulle demonstrationerna bli väldigt tråkiga.

Men den pakistanska militären nöjde sig inte med dessa åtgärder. När valet 1988 närmade sig deltog militären i att bygga en allians av alla högerpartierna. Fundamentalistiska partier ingick som en viktig del.

Fundamentalisterna startade en bred kampanj mot Benazir Bhutto. De förklarade att enligt koranen kunde en kvinna inte vara statschef. Flygblad spreds över landet som ”avslöjade”

Benazirs hemliga liv i London där hon dansade på nattklubbar med sin pojkvän. En absolut otänkbar synd i detta samhälle.

Ingenting fungerade. I stället hamnade fundamentalisterna på defensiven. De anklagades för dålig politisk moral. Skandaler och skämt om mullornas vana att utnyttja barn sexuellt berättades i privata samtal, och till och med på politiska möten och valmöten av PPP-aktivister.

Benazir valdes som den första muslimska premiärministern i den muslimska världen, trots kampanjen mot henne från fundamentalisternas sida. Hon stod för demokrati, framsteg och var dotter till Bhutto som hade dödat av CIA. De pakistanska massorna kände att de hade fått sin hämnd mot USA genom att rösta fram Bhuttos dotter till makten.

Jag och mina vänner hade arbetat hårt som PPP-aktivister inför detta val. När PPP vann valet gick vi ut i en stor marsch trots att PPP hade förlorat i vår stad. Vi ropade paroller mot Islamska Jamaat eftersom en av deras medlemmar hade vunnit i vår stad.

1990 hade jag slutat skolan och flyttat till Lahore för vidare studier eftersom det inte fanns journalistkurser i min hemstad. Jag ville bli journalist. Men nu hade Benazirs regering avsatts under tryck från militären. Men hon uppträdde också patetiskt. Hon ansågs USA-vänlig av massorna när hon genomförde IMF:s program. Vid det här laget skulle jag ha haft svårt att försvara hennes politik vid diskussionerna i våra studentrum och i kafeterian.

Jag hade blivit desillusionerad av Benazirs politik. Sovjetunionens sammanbrott bidrog också. Jag hade kallat mig socialist sedan jag gick i skolan. Och nu hade jag inga argument längre för socialismen. Då kom jag i kontakt med en liten kommunistisk grupp, Struggle Group. Jag hade läst en del av deras broschyrer och gillade dem.

I den gruppen hörde jag namnet Trotskij första gången. Här fick jag också veta att den dikt Benazir läste upp 10 april hade publicerats första gången av Struggle Group i Amsterdam och att poeten var medlem i gruppen. Jag fick läsa Trotskijs skrifter för att förstå vad som hade gått på tok i Sovjetunionen. Jag läste skrifterna men förstod ändå inte. Jag stannade hos gruppen eftersom de var trevliga människor att umgås med.

En dag sa en kamrat åt mig att leda en studiecirkel om fundamentalism. Jag visste inte vad en studiecirkel var eller hur man ledde den. Nå, jag gick med på att göra det, men jag visste inte vad jag skulle säga. Jag fick några artiklar för att förbereda mig. Artiklarna antydde att det fanns möjlighet till enorm tillväxt av fundamentalismen i Pakistan. Jag skojade med kamraterna som hade skrivit artiklarna och berättade skämt om mullor. ”Det enda de klarar av är att utnyttja barn i moskéerna. Politik är de inget bra på”, sa jag. Men i studiecirkeln sa jag vad som stod i artiklarna. Ändå var jag inte övertygad.

1993 var det dags för det tredje valet på fem år. Fundamentalisterna byggde en egen allians och bröt med de andra högerpartierna. De fick inte mer än tre-fyra procent av rösterna.

Men under tiden hade en egendomlig religiös grupp framträtt inom pakistansk politik och samhällsliv. Denna grupp ville att shias skulle förklaras som icke-muslimer. Den kallade sig Sipah-e-Sahaba Pakistan (SSP) och angrep shiamuslimer och dödade dem.

De flesta i Pakistan avskydde denna grupps politik, och de lyckades bara skaffa sig en massbas i ett enda distrikt. Däremot kunde de skrämja alla. När jag började arbeta som journalist var min första arbetsuppgift politisk rapportering. Det första råd jag fick av min chef var att ta det försiktigt med SSP och andra extrema religiösa grupper. Jag brydde mig inte om detta förrän ett gäng islamska partiaktivister, beväpnade med sofistikerade vapen gjorde en razzia på den tidning jag då arbetade på. Som en varning sköt de på datorerna och sa att nästa gång skjuter vi på er om ni inte slutar skriva skit om oss.

Jag hade sett och råkat ut för dessa gangsters själv på Punjabuniversitetet där jag tog min examen i journalistisk. Jag blev misshandlad, kidnappad och hotad många gånger av fundamentalister med förevändningen att jag ”satt” tillsammans med flickor eller umgicks med dem. Tre gånger blev jag avstängd från universitetet på grund av påtryckningar från fundamentalister.

Både jag och mina journalistvänner och kamraterna i Struggle Group diskuterade ofta fenomenet fundamentalism. ”De är ingen kraft bland massorna. De kommer aldrig att bli det. Pakistans befolkning är religiös men inte fundamentalistisk. Shiasunni-splittringen kommer att hindra dem från att bli en verklig kraft i Pakistan.” Så lät de vanliga kommentarerna. ”Men de är starka påtrycknings-grupper som håller samhället som gisslan under vapenhot”, kunde andra säga.

Talibanernas framväxt hade gett fundamentalisterna dåligt rykte i Pakistan. De absurditeter som talibanerna genomförde i islams namn hade gjort de fundamentalistiska ledarna i Pakistan misstänksamma. Många av dessa ledare ogillade talibanernas aktioner.

Talibanernas framgångar blev en överraskning för de pakistanska massorna. Jag minns att vi journalister fick i uppdrag att ta reda på vilka de var.

1997 var det dags igen för val när Benazirs andra regering hade avsatts genom militärens påtryckningar. Men fundamentalisterna gjorde inte bättre ifrån sig i detta val. Ändå blev deras årliga möten och deras demonstrationer över hela landet allt större. Dessutom alltmer våldsamma. De sekteristiska morderna mellan shia och sunni var numera en daglig företeelse. ”Martyrernas” döda kroppar sändes hem från Kashmir. Ibland kom döda kroppar ända från Tjetjenien och Filippinerna.

Vilka är de här mujaheddin undrade vi. De är de gamla vanliga mujaheddin i Afghanistan, var tidningarnas svar.

När jag bodde i Lahore blev jag isolerad från min hemstad på grund av arbetet och mina politiska uppgifter. Jag besökte familjen en gång i månaden eller varannan månad. 1998 for jag hem för att fira eid efter ramadan. Det är en fest när grannar skickar söta risrätter till varandra som ett tecken på vänskap. På ena sidan om min familj bodde en shiafamilj, på andra sidan en sunnifamilj.

Det är på morgonen man utbyter gåvor. Männerna brukar stanna ute på gatan för att prata med varandra. Vår shiagranne, en kraftfull kvinna i 60-årsåldern och känd för att vara grälsjuk, började skrika åt grannarna på andra sidan. Det som hände var att sunnigrannarna vägrade att ta emot ris från shiagrannarna. Detta var en förolämpning.

Men sunnigrannarna gjorde detta på uppdrag av sin son som gick i en madrassa (koranskola) som nyligen hade öppnats på vår gata. Madrassan hade startats av en familj som hade flyttat till Saudiarabien för tjugo år sedan och blivit omvänd till wahhabismen. Deras son som utexaminerats från Medinauniversitetet hade startat skolan, troligen med saudiska pengar. Barn gick där för att lära sig koranen utantill. En som kan koranen utantill respekteras av andra muslimer och hans råd i religiösa frågor väger tungt.

Men barnen lär sig inte bara koranen utantill. De lär sig också att hata shia eftersom skolan drivs av saudiska pengar för att sprida wahhabismen. Den uppfattning som sprids via madrassan är att shias blandar piss i riset när de skickar det till sunnifamiljer.

Jesus, utbrast jag. Saudipengar har kommit med strid till min gata. Här har vi bott i årtionden utan sådana stridig heter. Nu stod granne mot granne på en avlägsen gata i Pakistan för att Iran och Saudiarabien har dåliga relationer.

Han som hade kommit hem från Saudiarabien var en sorts barndomsvän till mig. Om nu vän är det rätta ordet. Han var ett av tio syskon från en fattig arbetarklassfamilj. De fick inte spela kricket med oss och vem som helst kunde klå upp dem. De var svaga och de var lätta måltavlor för alla elaka barn på min gata.

Men när nu den här killen hade kommit hem från Saudiarabien driver han inte bara en madrassa. Han har köpt ett hus till sin familj. Han far omkring i en jeep med chaufför och två livvakter. Han är ledare för antishiapartiet SSP i vårt distrikt.

Förra året, när jag besökte Pakistan för första gången efter att ha flyttat till Sverige, var det dags för val igen. Det pågick en debatt bland partikamraterna. En grupp ansåg att fundamentalisterna inte skulle få över fem procent. Den andra gruppen ansåg att de skulle få över 20 procent. Jag tyckte inte att de som förväntade sig 20 procent var riktigt kloka.

Men när jag satt framför teven kvällen 10 oktober och valresultaten strömmade in, insåg jag att det var jag som inte var riktigt vettig. Fundamentalisternas allians hade blivit det tredje största partiet. I en provins hade de sopat helt rent.

Hemma väntade mig en ännu större överraskning. Jag kände knappt igen min lillebror så konstiga kläder som han hade på sig, och dessutom hade han skaffat sig ett långt skägg. Vad är det på tok med dig? var min första fråga. Han tyckte den var rätt förolämpande och svarade inte alls. Min far berättade att han hade gått med i någon religiös grupp. De hade sådana kläder och långa skägg. När min bror gick på universitetet var han inte alls troende. Fyra år av arbetslöshet, utan något mål i livet och kanske hopplöshet, hade drivit honom till denna religion. Till sist hade han ”skådat ljuset” som han sa.

För några år sedan oroade jag mig för min gata. Nu har detta fenomen drabbat min familj...

Lästips

Farooq Sulehria: [Den islamiska fundamentalismens rötter](#) (2007)

[Tre resonemang om det politiska islam i Mellanöstern](#) (2011)

Tariq Ali: [Pakistan. Militärvälde eller folkmakt](#).(bok 1971);

Fundamentalisternas kamp (2003)

Pakistan mellan diktatur och korruption (2010)

Gilbert Achcar: [Elva teser om den uppvaknande islamistiska fundamentalismen](#) (1981)

[Den återuppblomstrande islamska fundamentalismen](#) (1987)

[Barbariernas kamp – 11 september och den nya världsordningen](#) (bok 2003)

[Religion och politik idag från ett marxistiskt perspektiv](#) (2010)

[Marx och profeten](#) (intervju 2019)

Chris Harman: [Profeten och proletariatet](#) (1994)

F R J Verhoeven: [Islam – Ursprung och utbredning](#) (bok 1962)